

Eva Kublefelt, Hanna Labdenperä och Kristina Malmio

Finlandssvenska omvägar

Varför är den finlandssvenska litteraturen så smal? Varför syns inte samhället så konkret och brett som i till exempel rikssvensk och finsk litterär vardagsrealism? Varför känns det finlandssvenska rummet fortfarande ibland trångt, också i litteraturen? (Stenwall, 2011)

Den finlandssvenska litterära diskussionen har ofta kretsat kring någon form av inbillad *brist*, oavsett om kritiken riktats mot poesin eller prosan. Inte sällan har skribenterna, oberoende av tidsperiod och sammanhang, efterlyst ett större samhällsengagemang, mer djuplodande realism och mindre borgerlig småstadsbeskrivning. Frågorna ovan ställs den här gången av litteraturhistorikern Åsa Stenwall i essäboken *Att jag vill nånting mer. Essäer om nordisk samtidsprosa* – året är 2011. Stenwalls frågor är givetvis mer essäistiskt polemiska än direkt kritiska men stimulerar i hög grad till mer diskussion kring den litteratur som skrivs på svenska i Finland.

Själva frågeställningarna går i huvudsak tillbaka åtminstone till 1920-talet. Då riktade modernisten Hagar Olsson skarp kritik mot den finlandssvenska ”kulturtäppan”. Dess litteratur förmådde inte överskrida ”nittitalets tröskel”, och inte heller bereda väg för den moderna människans medvetenhet när den trädde fram i till exempel Edith Södergrans gestalt.

Argumentet går igen fyrtio år senare i den så kallade modernistdebatten som pågick i finlandssvensk dagspress år 1965. Nu var det modernisternas tur att bli avfärdade som representanter för en föregad tradition av debattörer som sedan fick svar på tal av andra som inte samtyckte. De tongivande aktörerna hette Johannes Salminen, Claes Andersson, Bo Carpelan och Rabbe Enckell. Samtliga var verksamma som författare, kritiker eller essäister. Den så kallade FBT-gruppen, med Claes Andersson i spetsen, ifrågasatte det de kallade ”modernistkulten” och framhöll att den finlandssvenska dikten inte var tidsmedveten och att den saknade utvecklingsmöjligheter.

Just avsaknaden av tidsmedvetenhet har litteraturforskaren Trygve Söderling i sin tvådelade avhandling *Drag på parnassen* (2008) sammanfattat som modernistdebattens övergripande tema: enligt Salminen och Andersson skulle dikten relateras till en samtida verklighet för att kännas angelägen. En ”relativisering” av den tidsmedvetna dikten erbjöd sedan till exempel Bo Carpelan och den unga lyrikern Nina Parland – Carpelan genom att ifrågasätta själva begreppen tid och medvetande, Parland genom insikten om att också naturdiktaren kan vara oväntat politisk. Rabbe Enckell uppmärksammade bland annat det faktum att den tidsmedvetenhet och det sociala engagemang man nu efterlyste redan funnits hos modernisterna.

Diskussionen kring de förmenta bristerna fortsatte på 1980-talet. Merete Mazzarella beskrev år 1989 den finlandssvenska litteraturens ”trånga rum” och summerade därtill en ”besvikelsens tradition” för densamma. Litteraturvetaren Pia Ingström har senare sammanfattat det som 1980-talets finlandssvenska romaner inte kunde leva upp till: texterna saknade bland annat ”den realistiska epikens kännetecken, en bred kontaktyta med samtidens konkreta händelser, platser och sociala skikt”.

På 1990-talet kom så äntligen de efterlängttade, ”stora” finlandssvenska romanerna skrivna av till exempel Monika Fagerholm, Pirkko Lindberg, Ulla-Lena Lundberg och Kjell Westö. Trots stor variation vad gäller stil och genre hos dessa, och trots stadig återväxt av nya debutanter, ställs fortsättningsvis den fråga om det trånga, litterära rummets vara eller icke-vara som Åsa Stenwall formulerat ovan. Men även denna gång höjs indignerade motröster. I sin färskaste studie i finlandssvensk samtidslitteratur *Från Lexå till Glitterscenen. Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960 – 2013* har Tuva Korsström definitivt tröttnat på frågan om den finlandssvenska litteraturens brister: ”Vad är det för masochistisk impuls som får finlandssvenska kritiker och litteraturhistoriker att gång på gång stämpla den egna litteraturen som ’dålig?’” Korsström definierar den finlandssvenska litteraturen som livskraftig och befriande ojämn, inte som provinsial eller borgerlig, och hon beskriver ett flertal författarskap som tydligt går i dialog med samtiden. Korsström summerar:

Om man vill karaktärisera Christer Kihlmans Borgåbaserade Lexå eller Monika Fagerholms Kyrkslättsfiktion ”Trakten” som provinsiala, kan man lika gärna använda samma epitet om William Faulkners Yoknapatawpha eller David Lynchs Twin Peaks. Är Tove Janssons själslandskap, mumindalen, provinsialt? Fråga japanerna.

Syftet med detta tvåspråkiga temanummer av *Avain* är att kartlägga den forskning som för närvarande intresserar sig för den svenskspråkiga samtidslitteraturen i Finland, och givetvis också, om än indirekt, att fortsätta diskussionen: Hur ser den tidsmedvetna litteraturen ut idag, i den mån den överhuvudtaget existerar? Vilka genrer kan bli omvägar till samhällskritik även om de inte explicit ”tar ställning”? Hurdana är de miljöer, karaktärer eller köns- och klasstillhörigheter som i så fall blir aktuella? Kan det specifika, personliga och till och med ambivalenta bidra till att synliggöra något universellt?

Numret innefattar tre artiklar och sex recensioner, skrivna av finska, finlandssvenska och rikssvenska litteraturforskare. Hanna Samola tar sig an Pirkko Lindbergs komplicerade romanbygge *Berenikes hår* och visar på hur dystopigenren kan användas som redskap för förmedling av både feministisk kritik och samhällssatir, även om huvudpersonens ideologiska bångstyrighet kan ge upphov till parallella tolkningar. I sin artikel om Agneta Enckells diktsamling *åter* lyfter Tatjana Brandt fram de angelägna frågor om identitetens relation till språket och jagets relation till den andre

som samlingen ställer. Mot bakgrund av Kristevas tanke om det abjektala fokuserar Brandt på hur pauser och mellanslag, kommatecken och tomrum förvaltar det allra viktigaste i *åter*. Suvi Lahtonen granskar de talrika beskrivningarna av mat i Ulla-Lena Lundbergs *Marsipansoldaten* och åskådliggör hur ett groteskt spår i romanen kritiskt kommenterar både krigsromanens konventioner och den nationella diskurs till vilken de anknyter.

Sammantaget belyser dessa alster de finlandssvenska omvägarnas betydelse – hur litteraturens kritik mot och dialog med samhälle och samtid, dess samhällsrelevans, kan ta varierande form och skepnad.

Vi vill rikta ett tack till Svenska litteratursällskapet i Finland rf. för understödet.